МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.2314-сп-дн
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
Білецький Андрій Володимирович

Керівник: доцент кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти, доцент, к. пед. н. _____ О.Г. Лещенко

Рецензент: завідувач кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти, професор, к. пед. н. _____ Н.В. Заверико

Запоріжжя
2025

Запорізький національний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 – соціальна робота
(шифр і назва)
Освітня програма: соціальна педагогіка

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____
«____» _____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Білецькому Андрію Володимировичу

1. Тема роботи: «**Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців**»

керівник роботи Лещенко Олена Геннадіївна, к.пед. н., доцент
затверджена наказом ЗНУ від «02» квітня 2025 року № 467-с

2. Строк подання студентом роботи 1 грудня 2025 року.

3. Вихідні дані до роботи матеріали соціально-педагогічної практики, наукової роботи з соціальної педагогіки

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити) розкрити сутність та зміст феномену «соціально-педагогічне консультування»; проаналізувати нормативно-правові та етичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців; виявити специфіку соціально-педагогічного консультування військовослужбовців; визначити сутність та зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців; теоретично обґрунтувати програму професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

5. Перелік графічного матеріалу (із точним зазначенням обов’язкових креслень) 3 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Лещенко О.Г.	15.11.2024 р.	
Розділ 1	Лещенко О.Г.	20.12.2024 р.	
Розділ 2	Лещенко О.Г.	25.03.2025 р.	
Висновки	Лещенко О.Г.	12.10.2025 р.	
Додатки	Лещенко О.Г.	10.11.2025 р.	

7. Дата видачі завдання 15.11.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	Виконано
2	Написання вступу	листопад	Виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	Виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	Виконано
5	Написання висновків	жовтень	Виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	Виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	Виконано
8	Захист	грудень 2025	

Студент _____ Білецький А.В.

Керівник роботи _____ Лещенко О.Г.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Мацкевіч Ю.Р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 71 с., 53 джерела, 1 додаток.

Об’єкт дослідження: процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати програму підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Для досягнення даної мети, нами були поставлені такі завдання:

1) розкрити сутність та зміст феномену «соціально-педагогічне консультування»;
2) проаналізувати нормативно-правові та етичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців;
3) виявити специфіку соціально-педагогічного консультування військовослужбовців;
4) визначити сутність та зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців;
5) теоретично обґрунтувати програму професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел, систематизація, узагальнення, порівняння, синтез, анкетування.

Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні та систематизації уявлень щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Практичне значення роботи полягає у розробці програми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Галузь використання: заклади вищої освіти, Центри підвищення кваліфікації, Центри надання соціальних послуг, громадські організації.

МАЙБУТНІ ФАХІВЦІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ, ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ, ПРОГРАМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

SUMMARY

Biletskyi A.V. Training of future social specialists for social and pedagogical counseling of military personnel.

The qualifying work consists of the introduction, 2 parts, findings, a list of literature (53 items), 1 addenda on 2 pages. The qualifying work volume is 71 pages long, 62 of them – main text. There are 3 tables.

The qualifying work gives a theoretical survey of Training of future social specialists for social and pedagogical counseling of military personnel.

The research object: the process of training future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

The research subject: content, forms and methods of training future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

The research purpose: to theoretically substantiate the program of training future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

The research tasks are:

1) to reveal the essence and content of the phenomenon of "socio-pedagogical counseling";

2) to analyze the regulatory, legal and ethical foundations of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel;

3) to identify the specifics of socio-pedagogical counseling of military personnel;

4) to determine the essence and content of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel;

5) theoretically substantiate the program of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

Research methods: theoretical analysis of sources, systematization, generalization, comparison, synthesis, questionnaire.

The theoretical significance of the work lies in substantiating and systematizing ideas regarding the training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

The practical significance of the work lies in developing a program of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

Part 1 “Theoretical foundations of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel”. While working on the first chapter, we worked with the theoretical justification of our program. We determined: the essence and content of the phenomenon of “social-pedagogical counseling”; regulatory, legal and ethical foundations of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel; specifics of social-pedagogical counseling of military personnel; the essence and content of professional training of future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel.

Part 2 “Content, forms and methods of training future social sphere specialists for socio-pedagogical counseling of military personnel”. In the second chapter, we analyzed Methodology for studying the readiness of a social workers for socio-pedagogical counseling of military personnel and developed a program for training future social workers in social and pedagogical counseling of military personnel.

Key words: future social professionals, social-pedagogical counseling, military personnel, professional training program for social-pedagogical counseling of military personnel.

ЗМІСТ

Вступ……..……..……..……..……..……..……..……..……..... 9
Розділ 1. Теоретичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців ……...….. 12
1.1. Сутність та зміст феномену «соціально-педагогічне консультування»……. 12
1.2. Нормативно-правові та етичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців…….. 22
1.3.Специфіка соціально-педагогічного консультування військовослужбовців…….. 28
1.4. Сутність та зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців ……..……... 35
Розділ 2. Зміст, форми та методи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців... 42
2.1. Методика дослідження готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців ……...……. 42
2.2. Програма підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців …….. 51
Висновки……. 60
Список використаних джерел……... 63
Додатки……..……. 70

ВСТУП

У контексті повномасштабної війни в Україні дедалі гостріше постає питання соціальної, професійної адаптації військовослужбовців до цивільного життя. Значне зростання кількості ветеранів створює додаткове навантаження на установи соціальної сфери (на заклади професійної освіти, заклади надання соціальних послуг, центри соціальних служб тощо). У такій ситуації завдання підготовки фахівців, здатних ефективно організувати та реалізувати процес адаптації ветеранів, є надзвичайно складним. Соціальні педагоги покликані всебічно оцінювати потреби ветеранів, пропонувати оптимальні шляхи їхнього професійного й соціального включення, а також формувати середовище, сприятливе для їхньої успішної реадаптації.

Водночас існуючий рівень підготовки випускників освітньої програми «Соціальна педагогіка» у закладах професійної освіти потребує внесення певних корективів. Для роботи з особливостями військової травми, бойового досвіду та правової специфіки соціального супроводу ветеранів важливо, щоб фахівцці соціальної сфери володіли спеціалізованими знаннями та вміннями.

Соціальна робота висуває високі вимоги до психофізіологічних характеристик професійної компетентності фахівця, що обумовлює необхідність застосування науково обґрунтованих методів соціальної підтримки, соціального консультування та інших напрямів професійної соціальної роботи із військовослужбовцями.

Проблематика соціально-педагогічного консультування військовослужбовців фахівцями соціальної сфери на сьогодні стає об’єктом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців.

Наукові аспекти підготовки соціальних педагогів/ працівників у соціальній сфері аналізувалися в дослідженнях О. Безпалько, Н. Заверико, А. Капської, І. Козубовської, І. Мельничук, В. Поліщук, С. Харченка та інших учених.

Дослідниці І. Криницька, С. Фуртак вивчали соціально-педагогічне

консультування підлітків, постраждалих від сімейного насильства, А. Капська та О. Циганенко розглядали соціально-педагогічне консультування як чинник попередження конфліктів серед старшокласників; Л. Завацька, О. Пожидаєва, І. Ясточкіна досліджували консультування як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога, його ефективні форми. Л. Неїжпапа вивчала соціально-педагогічне консультування у закладі загальної середньої освіти.

Закордонні вчені, чиї роботи пов'язані з соціальною підтримкою та консультуванням військовослужбовців і ветеранів у контексті соціальної роботи: N.R. Wooten досліджувала підготовку фахівців та практики соціального консультування військовослужбовців; A. Ohlsson, S. Nilsson, G. Larsson вивчали соціальну та психологічну підтримку, консультування військовослужбовців та їхніх сімей; M. W. Segal досліджувала соціальну роботу з ветеранами; Y. Kovalchuk та B. Balogova досліджували соціальний супровід соціальну підтримку військових, включаючи аспекти консультування.

Разом з тим, робота з військовослужбовцями вирізняється складністю та багатогранністю завдань (від розуміння специфіки військового середовища до консультування та соціальної адаптації). Це потребує від фахівців не лише загальних соціальних знань, але й уміння застосовувати спеціалізовані методики консультування. У сучасних умовах підготовка соціальних педагогів стає все більш компетентнісно-орієнтованою, де акцент робиться на готовності до консультування: встановлювати комунікативні контакти, правильно аналізувати запити клієнтів і підтримувати їх у пошуку шляхів розв'язання труднощів. Все це й обумовило вибір теми нашого дослідження, що є актуальною: «**Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців**».

Об'єктом дослідження є процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Предметом дослідження є зміст, форми та методи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати програму підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Завдання дослідження:

1) розкрити сутність та зміст феномену «соціально-педагогічне консультування»;
2) проаналізувати нормативно-правові та етичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців;
3) виявити специфіку соціально-педагогічного консультування військовослужбовців;
4) визначити сутність та зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців;
5) теоретично обґрунтувати програму професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел, систематизація, узагальнення, порівняння, синтез, моделювання.

Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні та систематизації уявлень про підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Практичне значення роботи полягає у розробці програми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Галузь використання: Реабілітаційний центр, Центр соціальних служб, Центр надання соціальних послуг, громадські організації.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Сутність та зміст феномену «соціально-педагогічне консультування»

Консультування клієнта розглядається як один із видів професійної допомоги в соціальній роботі. У практичній діяльності фахівці соціальної сфери широко застосовують консультування під час роботи з особами, що переживають кризові стани та складні життєві обставини. Надання підтримки клієнту в умовах життєвих труднощів передбачає інформування, допомогу в аналізі проблемної ситуації, ідентифікацію конфліктних аспектів та визначення потенційних шляхів їх подолання. Для якісного здійснення цієї діяльності важливим є ґрунтовне вивчення теоретичних засад консультування, що виступає невід'ємною складовою підготовки фахівця з соціальної роботи.

Консультування визначається як стратегія, технологія та метод професійної допомоги, а його зміст передбачає особливий тип взаємин між соціальним працівником і клієнтом, що базується на професійній взаємодії і спрямований на досягнення позитивних змін у життєвому становищі клієнта.

Консультування є одним із провідних напрямів професійної діяльності соціального працівника, що сприяє усвідомленню клієнтом сутності його складної життєвої ситуації та моделюванню можливих варіантів розв'язання проблем. Послуга консультування представляє собою комплекс міжвзаємопов'язаних заходів, що реалізуються протягом періоду, необхідного для подолання кризового стану та адаптації особи чи сім'ї до нових умов соціального середовища. Ці заходи мають на меті мінімізацію обмежень

життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та активізацію соціальної функціональності клієнта чи сім'ї.

Само слово «консультування» (від лат. consultare) означає радитись, піклуватися, а також роз'яснення, порада фахівця з будь-якого питання задля поглиблення і розширення знань.

Консультування є однією з форм допомоги в соціальній роботі. У практичній діяльності цю форму використовує майже кожен фахівець соціальної сфери під час роботи з людьми, які переживають кризові ситуації чи опинилися в складних життєвих обставинах. Надання підтримки в таких випадках передбачає не лише інформування, а й допомогу у глибшому аналізі проблеми, визначенні конфліктних аспектів та пошуку можливих шляхів їх вирішення. Для досягнення належної якості цієї роботи важливо опанувати основи консультування, що становить значну частину професійної підготовки фахівця з соціальної роботи. Сам процес консультування спрямований на сприяння клієнтові у розумінні суті його складної життєвої ситуації та моделюванні різних варіантів можливого розв'язання проблеми шляхом аналізу доступних варіантів дій.

Консультування розглядається як:

- стратегія, технологія і метод професійної допомоги;
- особливий вид відносин між соціальним працівником і клієнтом
- соціальна послуга консультування.

Дослідниця Т. Гаміна наголошувала, що сьогодні у теорії та практики соціальної роботи існує два основних взаємодоповнюючих підходи до визначення сутності консультування. Функціональний – консультування розуміється як метод, що забезпечує клієнта практичними порадами та допомогою. Консультант надає будь-яку форму допомоги клієнту у відношенні змісту, процесу або структури завдання, що вирішується, але сам не відповідає за її вирішення. Він тільки допомагає тим, хто несе таку відповідальність. Це вузькі спеціалісти, які надають клієнту додаткову інформації (наприклад, про стан здоров'я та ін.). При такому підході консультант виступає як помічник у

вирішенні будь-якого завдання або проблеми. Професійний – консультування розглядається як особлива професійна служба, що надає послуги громадянам та організаціям спеціально навченими та кваліфікованими особами, які допомагають виявити соціальні проблеми клієнта, проаналізувати їх, дати рекомендації по їх вирішенню та сприяє, при необхідності, виконанню прийнятих рішень та отриманих рекомендацій [8].

Відповідно до Державного стандарту соціальної послуги консультування, що визначає зміст, умови, обсяг та порядок надання соціальної послуги консультування, містить показники її якості для суб'єктів, які надають цю послугу, зазначено, що консультування реалізується серед осіб, сімей, інших груп осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах. Цим стандартом надання соціальної послуги консультування передбачено «здійснення моніторингу й контролю за якістю надання соціальної послуги консультування; визначення тарифу платної послуги консультування» [11, с. 88].

За цим Стандартом, соціальна послуга консультування – комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї.

У Державному стандарті визначено різні види консультування:

1) «вуличне консультування – контактне консультування отримувачів соціальної послуги в нестаціонарних умовах (поза приміщеннями, у яких працюють надавачі соціальних послуг), у місцях, звичних для закритих щодо контактування соціальних груп (бездомних, осіб із алко-, нарко- та іншими видами залежності), у місцях, де вони мешкають, гуртуються, проводять разом час;

2) групове консультування – консультування, учасниками якого у якості отримувачів є дві чи більше осіб з подібними складними життєвими обставинами або однаковим запитом щодо очікуваної допомоги;

3) дистанційне консультування – заочне консультування, здійснюване суб'єктом, що надає соціальну послугу за запитами отримувачів за допомогою технічних засобів (телефонне, онлайн консультування), яке за потреби забезпечує анонімність отримувача соціальної послуги;

4) індивідуальне консультування – персональне консультування отримувача соціальної послуги, спрямоване на розвиток його компетентності щодо подолання складних життєвих обставин, мобілізацію ресурсів й потенціалу для подальшого запобігання їх виникненню;

5) інформаційно-мотиваційне консультування – консультування з метою надання отримувачу інформації та підтримки, що допомагають йому прийняти усвідомлене рішення й оцінити ресурси щодо бажаних поведінкових змін;

6) консультування в стаціонарних умовах – контактне консультування отримувачів соціальної послуги, що здійснюється у спеціально обладнаному приміщенні, яке відповідає умовам, необхідним для забезпечення якісного консультаційного процесу, або за місцем перебування/проживання отримувача соціальної послуги (за потреби);

7) консультування за принципом «рівний – рівному» – консультування, яке передбачає залучення до надання послуги у якості консультанта особи, вік, особливості стану здоров'я, сексуальна орієнтація, віросповідання, соціально-економічне становище якої такі самі, як в отримувача соціальної послуги, або із досвідом подолання таких самих складних життєвих обставин;

8) консультування, орієнтоване на виконання завдання – консультування, покликане допомогти отримувачу подолати визначені складні життєві обставини через постановку послідовних завдань, виконання яких забезпечує досягнення бажаної мети;

9) короткотермінове консультування – консультування (вид психологічної допомоги), яке здійснюється упродовж трьох-чотирьох зустрічей, кожна з яких триває близько 60 хвилин і передбачає цілеспрямований вплив на особистісний, поведінковий та інтелектуальний рівні функціонування особи, сім'ї;

10) кризове консультування – консультування, що застосовується у разі необхідності надання отримувачам соціальної послуги, які перебувають у стані кризи, термінової допомоги, спрямованої на емоційну підтримку й увагу до їхніх переживань, усвідомлення впливу кризової ситуації, розширення свідомості та підвищення психологічної компетентності, зміну ставлення до проблеми (від „глухого кута" до „вибору рішення"), підвищення стресової та кризової толерантності, відповідальності отримувача, засвоєння нових моделей поведінки;

11) разове консультування – консультування, яке проводиться у випадках, коли більш тривала робота з особою, сім'єю з якихось причин виявляється недоцільною або неможливою» [11, с. 88-89].

Відповідно до Державного стандарту соціальної послуги консультування реалізується моніторинг якості надання соціальної послуги консультування – «це постійний чи періодичний перегляд діяльності працівників суб'єкта, що надає соціальну послугу, з метою оцінювання поточних результатів, виявлення труднощів, визначення проблем, надання рекомендацій для їх усунення» [11, с. 88-89].

Стандартом визначено учасників цієї соціальної послуги:

1) «надавач соціальної послуги консультування – фахівець/група фахівців у сфері надання соціальних послуг, психолог, педагогічний(і) працівник(и), який (які) безпосередньо проводить(ять) заходи, що становлять зміст соціальної послуги, використовуючи методики психологічних напрямів, шкіл і концепцій за вибором;
2) отримувач соціальної послуги консультування – особа, сім'я, група осіб, яка через складні життєві обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, бездомністю, відбуванням покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк тощо, потребує соціальної послуги консультування або отримує її» [11, с. 88-89].

У Державному стандарті соціальної послуги консультування окреслено загальні підходи щодо організації надання соціальної послуги, визначення індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, складання індивідуального плану надання соціальної послуги, укладання договору про надання соціальної послуги, місце і строки надання соціальної послуги, принципи та зміст надання соціальної послуги, використання ресурсів при організації надання соціальної послуги, оцінка ефективності надання соціальної послуги тощо [11, с. 88-96].

Слід охарактеризувати поняття «індивідуальний план надання соціальної послуги консультування», що визначається як «документ, складений на підставі комплексного визначення та оцінки індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, у якому зазначено заходи, що здійснюватимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних виконавців, дані щодо моніторингу результатів та інформація стосовно перегляду індивідуального плану».

Сам процес організації надання послуги консультування передбачає тривалість, періодичність зустрічей, а також обрання певного виду консультування. Так, тривалість консультації, зазвичай, складає 45-60 хвилин.

Важливо додати, що у Державному стандарті соціальної послуги консультування вказано й таку мобільну форму надання соціальних послуг відповідними фахівцями поза межами закладів як соціальне патрулювання, яке реалізується працівниками закладів для бездомних осіб, соціального захисту дітей представниками громадських та благодійних організацій.

Соціальний патруль, що здійснює соціальне патрулювання, є командою, яка складається не менше, ніж з трьох осіб із таких фахівців: соціальний працівник, юрист, психолог, медичний працівник, реабілітолог тощо, які працюють у штаті установи [11, с. 88-90].

Сутність консультування як виду професійної діяльності соціального педагога ми розглядали крізь призму підходів різних науковців:

- вид соціальної послуги клієнту, що сприяє поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створенню психологічного комфорту в соціумі (А. Капська) [18];

- «процес взаємодії між двома або кількома людьми, в ході якої певні знання консультанта використовуються для надання допомоги тим, хто отримує консультацію», тобто «консультант намагається поліпшити життєву ситуацію іншого, не керуючи ним і його потенційними діями і вчинками, а показуючи їх можливі наслідки, допомагаючи клієнту зробити самостійний правильний висновок на основі чітко усвідомлених причинно-наслідкових зв'язків» (Т. Алєксєєнко) [42, с. 231];

- «технологія надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування» (Л. Завацька) [17, с. 61];

- «комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї» [45, с. 4];

- «професія, що має справу з проблемами людини і її можливостями, що призвана ефективно впливати на особистість» (С. Гледдінг) [31, с. 23].

Узагальнюючи погляди вчених на консультування в соціально-педагогічній діяльності, слід зазначити, що консультування трактується як різновид соціальної послуги, технологія надання соціальної допомоги, а також як процес і засіб професійного втручання, спрямований на допомогу клієнту в подоланні труднощів, пов'язаних із соціалізацією, відновленням життєдіяльності та міжособистісної взаємодії.

Оскільки більшість науковців тлумачать консультативну діяльність передусім через діяльнісний підхід, у межах нашого дослідження ми розглядаємо її як один із видів професійної діяльності соціального педагога, що належить до

соціальних послуг. Усвідомлення консультативної діяльності як професійної функції соціального педагога вимагало уточнення сутності та характеристик ролі консультанта як учасника професійної взаємодії з клієнтом.

Консультант – це фахівець, компетентна особа, яка здійснює консультативну роботу задля інформування, надання підтримки й допомоги у пошуку шляхів розв'язання проблемних ситуацій клієнта.

Клієнт у соціально-педагогічній практиці або отримувач послуг – це особа, яка звернулася по допомогу до відповідної соціальної служби чи спеціаліста і користується їхніми послугами. У процесі консультування клієнт виступає користувачем послуг і водночас активним суб'єктом подолання власних труднощів.

Консультативний процес ґрунтується на взаємодії консультанта і клієнта, що передбачає конкретний зміст. Взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу одних учасників на інших, взаємозалежний обмін діями, що характеризується причинно-наслідковими зв'язками [31, с.24].

Отже, консультування в соціально-педагогічній діяльності є процесом співпраці соціального педагога і клієнта, спрямованим на підтримку у вирішенні різних проблем клієнта, що сприяє залученню його власних особистісних і соціальних ресурсів та включає встановлення звернення, з'ясування причин виникнення проблемної ситуації й посилення здатності клієнта шукати шляхи її вирішення.

Також ми розглянули види консультативної діяльності соціального педагога. Так дослідниця О. Пожидаєва наводила таку класифікацію: за об'єктом консультування (індивідуальне, групове, сімейне); за видом контакту з клієнтом (заочне, очне); за віковими показниками (консультування дітей і дорослих); за змістом запиту клієнта (інтимно-особистісне, сімейне, психологічне, юридичне, соціально-педагогічне, медичне, ділове) [31, с. 24].

Дослідниця В. Сорочинська виділяє такі види консультування у діяльності соціального педагога визначає: сімейне (вирішення проблем сімейного неблагополуччя); інтимно-особистісне (стосунки з близькими,

особистісні проблеми, статеві тощо); психолого-педагогічне (з проблем навчання і виховання дітей, взаємостосунків з учителями, професійного вибору); ділове (щодо професійного становлення, взаємин у трудовому колективі) [31, с.24].

Слід окреслити питання, які вирішує соціально-педагогічне консультування: шкільна дезадаптація; діагностика і корекція порушень у поведінці; сприяння у працевлаштуванні, оформленні субсидій, пільг, матеріальної допомоги; сприяння в наркологічній допомозі дітям, підліткам, молоді, членам їхніх сімей.

Дослідниця Л. Завацька розглядає такі групи консультування: інформаційне (інформування про шляхи та засоби вирішення проблем), педагогічне (форма виховного впливу соціального педагога в роботі з дітьми та молоддю), психотерапевтичне (із використанням психотерапевтичних засобів для допомоги клієнту у вирішенні соціальних проблем), організаційне (прийняття організаційних рішень та координація зусиль суб'єктів соціально-виховної діяльності, а також об'єктів соціально-педагогічної допомоги) [17].

Дослідниця О. Пожидаєва виокремила такі напрями консультативної діяльності соціального педагога: «соціально-інформаційний, соціально-правовий, психолого-педагогічний, соціально-профілактичний, соціально-реабілітаційний [32, с. 9].

Серед основних завдань соціально-педагогічного консультування О. Пожидаєва виділила такі: «допомога клієнту у формулюванні проблемної ситуації; дослідження контексту і передумов виникнення проблемної ситуації; надання емоційної підтримки у переживаннях клієнта; здійснення об'єктивної оцінки проблемної ситуації; забезпечення конструктивного зворотного зв'язку; здійснення пошуку шляхів вирішення проблемної ситуації; підвищення почуття відповідальності клієнта за успіх вирішення проблемної ситуації; організація посередництва у вирішенні проблемної ситуації; здійснення прогнозу результатів, заснованих на вірогідності успіху» [32, с. 9].

Важливо розуміти професійні вимоги до соціального педагога, який проводить консультування. Вчений Р. Мей наголошує, що фахівець має володіти знаннями щодо технології консультування; знати специфіку роботи з різними категоріями клієнтів; вміти будувати консультативний діалог відповідно до потреб і очікувань клієнта; слухати, пояснювати, виділяти головне в соціальній проблемі; аналізувати та узагальнювати інформацію, переконувати, стимулювати клієнта до активної комунікації; регулювати хід консультативного діалогу та оперативно знаходити ефективні шляхи розв'язання проблем. Для успішної консультативної взаємодії соціальний педагог має мати такі особистісні якості, як емпатія, повага до клієнта, доброзичливість, відкритість, емоційна рівновага, цілісність мислення, педагогічний такт, конкретність, чіткість і рефлексивність. Однією з вимог до особистісних якостей консультанта Р. Мей виокремлює «особисту привабливість», що трактується як здатність щиро цікавитися людьми та отримувати задоволення від спілкування з ними [31].

Узагальнюючи різні погляди вчених щодо сутності та класифікації видів консультативної діяльності соціального педагога, можна також виокремити класифікаційну характеристику, що стосується закладу, у якому відбувається консультування: центри соціальних служб, заклади освіти, громадські організації, реабілітаційні центри, центри зайнятості, кризові центри тощо.

Отже, проаналізувавши наукові підходи щодо консультування, ми розуміємо соціально-педагогічне консультування як технологію надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування.

Також ми визначили «консультативну діяльність соціального педагога» як організований процес комунікативної взаємодії суб'єктів консультування, під час якого соціальний педагог здійснює інформування, психолого-педагогічну підтримку для задоволення запиту чи вирішення проблеми клієнта. Соціально-педагогічне консультування виступає засобом втручання в життя клієнта, що орієнтований на стимулювання його до саморозвитку, змін у поведінці та

способах життєдіяльності. Головною метою консультування в соціально-педагогічній діяльності є спрямованість на особистість клієнта, надання підтримки у вирішенні індивідуальних проблем, сприяння подоланню кризових станів, здійснення переадресації до відповідних установ для отримання кваліфікованої допомоги, а також орієнтація в змісті та формах надання соціальних послуг.

1.2. Нормативно-правові та етичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців

Дослідження питання підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців потребує аналізу нормативно-правових основ щодо підготовки цих фахівців. Ми виокремили такі правові документи як:

- Конституція України [20];
- Закон України «Про вищу освіту» [34];
- Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [36];
- Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [39];
- Закон України «Про соціальні послуги» [37];
- Етичний кодекс соціальної роботи [35];
- Стандарт вищої освіти: щодо підготовки за ступенем вищої освіти Бакалавр, галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231 Соціальна робота [43].
- Головний правовий документ, Конституція України, закріплює основні принципи соціального захисту та недискримінації щодо загальних прав на соціальний захист, заборони обмеження прав громадян, у тому числі

військових. Ці конституційні засади виступають правовою основою для соціального консультування, оскільки консультації часто зосереджені навколо реалізації саме конституційних прав [20].

У Законі України «Про вищу освіту» закладено загальні нормативно-правові та етичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців, які стосуються й підготовки до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців [34].

Цей Закон встановлює правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи вищої освіти, що створює умови для формування компетентностей здобувачів вищої освіти відповідно до потреб суспільства і ринку праці, зокрема кваліфікованих фахівців для реалізації соціально-педагогічної діяльності. Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах, що включають: доступність і рівність вищої освіти, автономію закладів, взаємодію освіти з науковою та виробничою сферами, а також формування особистості здобувачів освіти з професійною і морально-етичною компетентністю.

До того ж Закон України «Про вищу освіту» декларує, що вища освіта формує не лише знання, але й професійні, етичні, моральні та соціальні компетентності здобувачів, що є важливим для підготовки фахівців, здатних працювати з військовослужбовцями, зокрема у кризових і психологічно складних ситуаціях. Загалом, Закон України «Про вищу освіту» закладає загальні правові, організаційні і етичні основи, на підставі яких заклади вищої освіти розробляють освітні програми для формування відповідних компетентностей майбутніх фахівців, що реалізовуватимуть, у тому числі й соціально-педагогічне консультування військовослужбовців [34].

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» закріплено низку загальних принципів соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей, які стають правовою основою для розроблення відповідних компетентностей у підготовці майбутніх фахівців до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців. У

положеннях закону передбачено право військовослужбовців на навчання та підвищення кваліфікації, зокрема в військових навчальних закладах та відповідних підрозділах підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Це створює нормативно-правове підґрунтя для включення у освітні програми підготовки фахівців компетентностей, необхідних для соціально-педагогічного консультування військовослужбовців. Цей Закон також підкреслює важливість правової, соціальної, медичної та психологічної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей, що створює основу для розвитку етичних стандартів професійної діяльності спеціалістів, які працюватимуть із цими категоріями населення (наприклад, гарантії належного ставлення до прав і свобод, недопущення дискримінації тощо).

У Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначено права, статусу та соціальних гарантій ветеранів війни, захисту їхніх життєвих інтересів, встановлення пільг і гарантій соціального характеру. Закон визначає коло осіб, які належать до ветеранів війни, порядок реалізації їхніх прав та гарантій, механізми соціального забезпечення, а також створює загальні правові умови, на підставі яких держава й суспільство організовують підтримку ветеранів [39].

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» обґрунтовує суспільну значимість підтримки ветеранів війни, їх психологічного, медичного, соціального й правового супроводу, що є одним із орієнтирів для розробки професійних стандартів і етичних норм фахівців, які працюватимуть із цією категорією осіб.

В Україні діяльність із соціального супроводу, включно з консультуванням осіб у складних життєвих обставинах, здійснюється в рамках Закону України «Про соціальні послуги». Цей закон визначає поняття, цілі, принципи й характер надання соціальних послуг, серед яких є консультування як одна з форм підтримки людей, що зазнають труднощів (наприклад, через службу чи після демобілізації). Закон також закріплює принципи дотримання прав людини, гуманізм і індивідуальний підхід до отримувача послуг [37].

У Законі України «Про соціальні послуги» консультування є одним із базових соціальних послуг. У державному стандарті соціальних послуг визначаються вимоги щодо забезпечення необхідного рівня доступності соціальних послуг, зокрема на кожному етапі їх надання; визначаються також зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальних послуг, показники їх якості.

У статті 13 зазначеного Закону розкрито такі обов'язки надавачів соціальних послуг як забезпечення навчання та підвищення кваліфікації працівників, які надають соціальні послуги [37]. Це створює правову вимогу до розвитку професійної компетентності працівників соціальної сфери.

Важливим документом, що регулює реалізацію соціальної послуги консультування є Державний стандарт соціальної послуги консультування. Цей нормативно-правовий документ визначає зміст, обсяг, умови, організацію та вимоги до надання конкретної соціальної послуги особам чи сім'ям у певних життєвих ситуаціях. Він покликаний забезпечити однакову якість та доступність соціальних послуг для громадян, які цього потребують; дотримання прав і гарантій отримувачів послуги й здійснення оцінки якості та ефективності послуги консультування [11].

У цьому Стандарті містяться чітко визначені правила та вимоги щодо: організації надання послуги; цільових груп отримувачів; конкретних заходів, дій та їх тривалості; частоти та умов надання; якісних та кількісних показників; прав та обов'язків отримувача та надавача послуги.

Основними принципами надання соціальної послуги консультування є доступність соціальної послуги, незалежність отримувача соціальної послуги, захист і безпека отримувачів соціальної послуги, конфіденційність інформації.

Етичний кодекс соціальної роботи містить принципи професійної етики та норми поведінки для соціальних працівників, що включають повагу до гідності клієнта, пріоритетність інтересів клієнтів, толерантність, допомогу всім рівною мірою, збереження конфіденційності, підтримку довіри, доступність послуг та дотримання норм професійної етики.

Цей кодекс визначає норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи за такими напрямами: етична поведінка стосовно професії, етична поведінка стосовно колег, етична поведінка стосовно клієнтів, етична поведінка стосовно взаємодіючих організацій [16].

Етичні принципи Етичного кодексу соціальної роботи створюють основу для формування професійної культури, професійної відповідальності й етичної комунікації майбутніх фахівців при реалізації професійної діяльності, у тому числі соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

У Стандарті вищої освіти України для спеціальності 231 «Соціальна робота», що є базовим документом, який визначає державні вимоги до підготовки бакалаврів соціальної роботи, містяться важливі положення щодо професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи.

Стандарт визначає, що освітніми цілями бакалаврської підготовки за спеціальністю 231 «Соціальна робота» є підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та прикладні проблеми соціальної сфери або у процесі навчання, у тому числі управління соціальними процесами та процесами, що мають місце в індивідуальному розвитку особистості, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов, та зорієнтованих на подальшу фахову самоосвіту.

У стандарті чітко прописані компетентності, які студент бакалаврату повинен сформувати до завершення навчання. Вони включають: загальні компетентності (наприклад, здатність до абстрактного мислення, аналізу соціальних проблем і прийняття рішень; здатність працювати з інформацією, комунікувати і співпрацювати в професійному середовищі тощо) та професійні (спеціальні) компетентності. До ключових професійних компетентностей, які прямо пов’язані із соціально-педагогічним консультуванням, належать: здатність взаємодіяти з клієнтами та партнерами, надавати їм допомогу та підтримку; використовувати сучасні методи соціальної роботи; дотримуватися професійної етики; оцінювати якість власної діяльності; аналізувати потреби

клієнтів і формувати шляхи подолання соціальних проблем; розробляти та реалізовувати соціальні проекти та заходи.

Ці компетентності безпосередньо охоплюють завдання соціально-педагогічного консультування, яке вимагає від фахівця здатності працювати з реальними життєвими ситуаціями клієнтів, аналізувати соціальні потреби та пропонувати шляхи їх вирішення на основі теоретичних знань і практичних навичок.

Стандарт вищої освіти України для спеціальності 231 «Соціальна робота» підготовки бакалавра визначає, що навчальна програма має забезпечувати:

1) формування теоретичних знань (соціальна політика, соціальна робота з різними групами населення, етика професії тощо);
2) практичні навички (комунікація з клієнтами, аналіз ситуацій, робота в команді тощо);
3) застосування соціально-педагогічних методик і прийомів консультативної діяльності в умовах реальної практики [43].

Отже, унаслідок проведеного аналізу нормативно-правових документів встановлено, що правове забезпечення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців формується на основі низки законодавчих актів та професійних стандартів. Конституція України закріплює фундаментальні засади соціального захисту та недискримінації, які створюють загальні правові підстави для реалізації консультаційної діяльності з військовослужбовцями. Закон України «Про вищу освіту» забезпечує загальні нормативно-правові та етичні рамки підготовки фахівців, сприяє формуванню професійних, етичних і соціальних компетентностей здобувачів, що є необхідними для ефективної консультативної практики. Аналіз законів про соціальний та правовий захист військовослужбовців і про статус ветеранів війни показав, що вони визначають права, соціальні гарантії та механізми підтримки відповідних категорій населення, що, у свою чергу, обумовлює необхідність включення відповідних компетентностей у зміст професійної підготовки.

Закон України «Про соціальні послуги» та Державний стандарт соціальної послуги консультування встановлюють зміст, обсяг, організаційні вимоги і якісні критерії надання соціального консультування як форми соціальної допомоги, що вимагає від фахівця високого рівня професійної підготовки та етичної відповідальності. Етичний кодекс соціальної роботи акцентує увагу на принципах поваги гідності клієнта, конфіденційності та професійної поведінки, що є ключовими в діяльності консультанта.

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» визначає професійні й загальні компетентності, необхідні для підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Сформульовані компетентності та вимоги до освітньої програми забезпечують теоретичну і практичну основу підготовки бакалаврів, здатних реалізовувати соціально-педагогічне консультування військовослужбовців у відповідності з потребами суспільства та правовими стандартами.

1.3. Специфіка соціально-педагогічного консультування військовослужбовців

Сучасні соціальні трансформації та тривалі воєнні виклики зумовлюють зростання потреби у професійній соціально-педагогічній підтримці військовослужбовців. Умови військової служби, пов’язані з підвищеним рівнем психоемоційного напруження, ризиком для життя, тривалою розлукою з родиною та труднощами соціальної адаптації, суттєво впливають на особистісний розвиток, психічне здоров’я та соціальне функціонування військовослужбовців.

Особливої ваги в цьому контексті набуває соціально-педагогічне консультування як ефективний засіб надання комплексної допомоги, спрямованої на підтримку процесів адаптації, ресоціалізації та відновлення соціальних ролей військовослужбовців. Специфіка такої діяльності визначається

унікальними умовами військового середовища, ієрархічною структурою, нормативною регламентацією служби, а також особливими потребами осіб, які зазнали бойового стресу або перебувають у кризових життєвих ситуаціях.

Незважаючи на зростаючу практичну потребу, питання теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення соціально-педагогічного консультування військовослужбовців залишаються недостатньо систематизованими. Це зумовлює необхідність ґрунтовного вивчення його специфіки, форм, методів і принципів з метою підвищення ефективності соціально-педагогічної допомоги та забезпечення повноцінної інтеграції військовослужбовців у соціум. Саме тому дослідження специфіки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців є своєчасним і суспільно значущим.

Дослідниця А. Дуля вивчала питання підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. Вчена розглядала особливості функціонування, специфічні проблеми та потреби військовослужбовців, які слід враховувати при соціальній роботі з ними.

Вчена представила досвід підготовки студентів-бакалаврів освітньої програми «Соціальна робота» Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка через розробку і впровадження програми змістового модуля «Соціальна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями». Серед результатів вивчення цього змістового модуля майбутні соціальні працівники набувають таких вмінь як: проводити первинне консультування військовослужбовців та їх сімей і здійснювати оцінку проблем та потреб; оцінювати стан здійснення соціальної роботи державними та недержавними організаціями в зазначеному напряму; моделювати засоби, форми та методи вирішення проблем цієї групи отримувачів послуг; розробляти програми / проєкти соціальної підтримки; надавати соціальні послуги; налагоджувати мультидисциплінарну та міжвідомчу взаємодію з метою задоволення потреб військовослужбовців та членів їх сімей [13].

Відповідно до вищезазначеного, ми маємо окреслити особливості побудови комунікації з військовослужбовцями. Так, фахівці з ментального здоров'я визначили такі навички травмачутливої комунікації з військовими та ветеранами:

1) уважне слухання (без перебивань, порад і коментарів);
2) повага до особистісних кордонів (не ставити занадто особистих запитань, готовність вислухати те, що турбує військовослужбовця);
3) спостереження за невербальними проявами (міміка, тон голосу, рухи військовослужбовця);
4) прийняття досвіду без оцінки (не коментувати, що добре, що погано, правильно чи ні); формування довіри через щирість;
5) саморегуляція власних емоцій (здатність витримати сильні емоції іншої людини) [27].

При спілкуванні, взаємодії з військовослужбовцями важливо також звертати увагу на помилки у спілкуванні із ними. Серед яких: знецінення досвіду (заборона таких фраз: «Усім важко, тримайся» чи «Це дрібниці, скоро забудеться»), непрохані поради («Тобі треба більше відпочивати» або «Не думай про це»), надмірна цікавість до деталей бойових дій («Ти бачив смерті?» або «А що було найстрашніше?»), героїзація та жалість («Ти герой, мусиш бути сильним»; жалість ослаблює і показує відношення до особи, як до неспроможної), порівняння з іншими («Інші ж повернулися й нормально живуть»), ігнорування сигналів (військовий уникає теми чи змінює напрям розмови, невербальні сигнали брехні), фальшива підтримка («Все буде добре», «Тримайся»), жарти або чорний гумор у невдалий момент, переведення теми на себе («Я вас розумію, бо й у мене були проблеми…», «Слухайте, знаєте, які труднощі у мене зараз…»), дотик без дозволу та різкі рухи (обійми чи поплескування можуть викликати агресію або тривогу) [27].

При налагодженні контакту та встановлення довірливих стосунків на початку взаємодії з військовослужбовцем важливо звертати увагу на теми, які найчастіше провокують непорозуміння з військовими:

1. «Особисті втрати/поранення;
2. Подробиці бойових дій/смертей;
3. Токсичний оптимізм;
4. Критика армії/командування/держави;
5. Примус до емоційних зізнань;
6. Питання про особисте без згоди;
7. Ідеалізація» [27].

Дослідниця О. Логвінова визначила такі ключові завдання соціально-педагогічної адаптації військовослужбовців: формування нової системи соціально значущих взаємин, зниження рівня психологічної напруги, усвідомлення та прийняття пережитих подій як життєвого факту, а також формування планів подальшого життя й підвищення рівня психологічної стійкості у колишніх військовослужбовців та формування в них умінь оперативно ухвалювати рішення та діяти злагоджено й ефективно у складних життєвих і професійних ситуаціях [22].

Вчені О. Разумцев, Н. Олексюк виділили основні особливості життєдіяльності сімей військовослужбовців, що визначають зміст соціально-педагогічної роботи з ними, до яких належать:

1) «переважаюча нуклеарність та малодітність (виховують двоє дітей) сімей, що зумовлюється частими переїздами у зв'язку із зміною місця проходження служби військовослужбовців;

2) дистантність більшості сімей (приблизно 75% сімей військовослужбовців проживають нарізно), що викликано проблемами у забезпеченні роботою дружин військовослужбовців за місцем проходження служби чоловіком та труднощами у забезпеченні сім'ї житлом;

3) нереалізованість сподівань стосовно один одного у зв'язку із специфікою військової професії;

4) мінімальний розподіл праці на «чоловічу» і «жіночу» у більшості сімей, у зв'язку із специфікою військової служби (закономірним є підвищення статусу жінки в сім'ї, яка виконує типово керівну роль у веденні господарства);

5) раннє «дорослішання» дітей військовослужбовців, пов'язане із специфікою професійної діяльності батьків військовослужбовців, частими переїздами, що зумовлюють швидше формування навичок переборювати труднощі, долати стреси тощо;

6) складність стосунків дітей і батьків, зумовлена можливість дітей проводити велику частину вільного часу поза сім'єю, або лише під наглядом матері. Як правило, цей час вони присвячують заняттям, що є прийнятними серед однолітків, і далеко не завжди піклуються про схвалення їх батьками» [29, с. 69].

У своїй праці закордонні дослідники M. Brand та E. Weiss запропонували концептуальну класифікацію типових складних ситуацій, з якими найчастіше стикаються соціальні працівники у контексті роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями. Автори виділяють ключові категорії професійних викликів, а також окреслюють набір основних професійних навичок, які застосовують військові соціальні працівники для ефективного вирішення цих ситуацій. Разом із тим, дослідники приділяють увагу ресурсам та підтримці, доступним фахівцям із соціальної роботи для забезпечення адекватного реагування на потреби клієнтів. Кожна з проблемних ситуацій, представлених у класифікації, може суттєво впливати як на психологічне й соціальне благополуччя окремого військовослужбовця, так і на функціонування соціальних та військових структур, що працюють із цією категорією клієнтів [50, с. 156].

Типологія M. Brand та E. Weiss не є взаємовиключною: окремі ситуації можуть перекриватися або взаємодоповнювати одна одну, що свідчить про складність і багатовимірність професійної практики соціального працівника в умовах військової діяльності. До ключових типів ситуацій дослідники відносять: реакцію військовослужбовця на бойовий стрес та пов'язані з ним психосоціальні реакції; реакцію на травми, спричинені нещасними випадками або небойовими пораненнями; реагування на операційні стресори, що виникають у службовій діяльності; відповідь на соціальні й сімейні проблеми, які супроводжують службу на «внутрішньому фронті»; а також реакцію на питання, що стосуються

згуртованості підрозділів та морально-психологічного стану особового складу [50, с. 165].

Таке розуміння професійних ситуацій підкреслює, що соціальна робота з військовослужбовцями вимагає не лише технічних навичок консультування та підтримки, але й глибокого розуміння особистісних, соціальних і контекстуальних факторів, які впливають на життя та поведінку клієнтів у специфічних умовах служби чи після демобілізації. Це підтверджує загальну тенденцію у соціальній роботі до комплексного, клієнт-центричного підходу, що інтегрує психологічні, соціальні й культурні аспекти індивідуального досвіду.

В українській практиці соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей здебільшого розглядається як частина ширшої діяльності соціальних служб із підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Це обумовлено тим, що не всі військовослужбовці автоматично належать до офіційно визнаної категорії отримувачів соціальних послуг; до такої категорії здебільшого відносять осіб з інвалідністю внаслідок служби, сім'ї з дітьми з особливими потребами та сім'ї загиблих. Соціальну роботу з військовими реалізують переважно на рівні громади або регіону без виокремлення цієї групи як окремого соціального суб'єкта у системі соціальної підтримки населення.

Специфічні особливості соціально-педагогічного консультування військовослужбовців зумовлені поєднанням соціально-педагогічних та консультативних підходів, орієнтованих на розв'язання комплексу соціальних, психологічних і адаптаційних труднощів, характерних для цієї категорії клієнтів. Така взаємодія ґрунтується на принципах індивідуального підходу, підтримки особистості та розвитку її адаптаційного потенціалу. Це, своєю чергою, вимагає від фахівця не лише ґрунтовних знань у галузі соціальної педагогіки, а й здатності надавати професійну допомогу в умовах підвищеного стресу та кризових ситуацій. Соціально-педагогічне консультування у цьому контексті постає як особлива форма професійної діяльності, що передбачає організацію підтримки, здійснення інформаційно-мотиваційного впливу та формування

комунікативних умінь у військовослужбовців шляхом застосування відповідних технологій і методів соціально-педагогічної взаємодії.

Дослідники Є. Вермій та Л. Романовська вивчали особливості соціально-психологічного консультування сімей військовослужбовців, крізь призму таких аспектів консультування як, стратегії адаптації та психологічна підтримка дітей, зокрема у контексті їхньої соціальної інтеграції, підтримка сімейних відносин.

Дослідниці O. Pezhynska та V. Hevko розглядають соціально-педагогічне консультування, як технологію професійної допомоги, орієнтовану на створення умов для рефлексії військовослужбовця щодо власного досвіду, ідентифікацію причин соціальних труднощів та послідовне формування конструктивних моделей поведінки – від індивідуальних розмов до групових консультацій. Важливою складовою цього процесу є сприяння адаптації військових до вимог соціального середовища як під час служби, так і після участі в бойових діях, що потребує від соціально педагогічного консультанта високого рівня комунікативної компетентності, здатності до емпатії та міждисциплінарної взаємодії [52, с. 170].

Крім того, вчені O. Pezhynska та V. Hevko зазначилили, що специфіка консультування військовослужбовців полягає у врахуванні їхнього соціального статусу, культурної і військової ідентичності, особливостей професійного середовища та потенційних психосоціальних ризиків, які супроводжують службу в умовах воєнних дій. Це передбачає індивідуальний підхід до кожного клієнта, зосередження на його потребах і можливостях, а також застосування адаптованих педагогічних стратегій консультування, що забезпечують процес підтримки як у кризовий, так і в період соціальної адаптації або реінтеграції [52, с. 172].

Отже, урахування специфіки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців передбачає розуміння особливостей функціонування цієї категорії клієнтів з урахуванням їхнього життєвого шляху та особливостей служби, а з іншого боку, розуміння особливостей взаємодії із військовослужбовцями у процесі соціально-педагогічного консультування. Слід

враховувати такі характеристики військовослужбовців: високий рівень стресу та психологічних навантажень, пов'язаних із безпекою, бойовими завданнями та постійними змінами обставин; соціальна ідентичність військовослужбовця, що формує специфічний досвід та очікування від служби та суспільства; підтримка при переходах життєвих етапів (адаптація до служби, повернення до цивільного життя, зміна ролей у сім'ї тощо); підсилена увага до комунікації з родинами військових, які переживають вторинні стресові реакції.

1.4. Сутність та зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців

У сучасних соціально-політичних умовах проблема професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери набуває особливої актуальності. Це зумовлено насамперед зростанням потреби у кваліфікованій соціальній підтримці військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Воєнні події спричиняють значні соціальні та психологічні наслідки, які впливають на різні сфери життєдіяльності військових, зокрема їх соціальну адаптацію, сімейні відносини, професійну реалізацію та психологічне благополуччя.

У зв'язку з цим зростає роль соціальної роботи як професійної діяльності, спрямованої на надання допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Особливого значення набуває підготовка фахівців, здатних здійснювати соціально-педагогічне консультування військовослужбовців, оскільки ця діяльність передбачає не лише надання інформаційної підтримки, а й сприяння подоланню кризових ситуацій, формуванню адаптивних стратегій поведінки та відновленню соціального функціонування особистості.

При вивченні цього питання ми спирались на дослідження у галузі готовності особистості до професійної діяльності (зокрема працями Н. Бугаєць, П. Горностая, П. Гусака, М. Дьяченка, К. Дурай-Новакової, Н. Зимівець,

М. Малькової, В. Петровича, С. Пащенко, В. Сластьоніна та інших), у цих дослідженнях «готовність майбутнього соціального педагога до консультативної діяльності» розглядається як інтегральне особистісне утворення, що ґрунтується на мотиваційно-ціннісному ставленні до надання консультативних послуг клієнтові, містить знання сутності консультативної діяльності, характеризується застосуванням необхідних професійно-педагогічних умінь і навичок реалізації професійних цілей.

Дослідник С. Михнюк визначив, що готовність майбутнього соціального педагога до консультативної діяльності є результатом підготовки студента закладу вищої освіти до консультативної діяльності. У дисертації обґрунтовано особистісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний критерії готовності майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності, їх змістові характеристики та показники.

Дослідники О. Бутиліна, Д. Нестеренко наголошують, що сучасні виклики потребують формування у майбутніх соціальних працівників спеціалізованих компетентностей, пов’язаних із роботою з ветеранами війни та членами їхніх сімей, зокрема знань про психологічні наслідки бойових дій, особливості соціальної адаптації військових та механізми їх соціальної підтримки [6, с. 23].

Все вищезазначене вказує на те, що система професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери повинна відповідати сучасним суспільним потребам і забезпечувати формування у студентів професійної готовності до роботи з військовослужбовцями.

З метою розкриття сутності та змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців нам потрібно визначити саме поняття та сутність професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Дослідники В. Поліщук, Н. Олексюк, Г. Лещук професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери розглядають як «цілеспрямований освітній процес, спрямований на формування професійної компетентності, що включає систему теоретичних знань, практичних умінь, професійних цінностей та

особистісних якостей, необхідних для здійснення ефективної соціальної діяльності» [33, с. 228].

Вони підкреслюють, що підготовка соціальних працівників має міждисциплінарний характер, оскільки вона базується на інтеграції знань із педагогіки, психології, соціології, права та інших галузей гуманітарного знання. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексне розуміння соціальних проблем та сформувати здатність до їх ефективного вирішення у професійній діяльності [33, с. 228].

Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери також передбачає формування готовності до виконання основних професійних функцій соціального працівника, серед яких: соціальна діагностика; консультування клієнтів; організація соціальної підтримки; соціальний супровід; координація взаємодії між різними соціальними інституціями.

Важливою характеристикою професійної підготовки є її орієнтація на формування професійної компетентності, яка поєднує теоретичні знання та практичні уміння і забезпечує готовність фахівця до ефективної діяльності у сфері соціальної роботи.

Соціально-педагогічне консультування військовослужбовців є специфічним напрямом соціальної роботи, що передбачає надання комплексної допомоги військовим та членам їхніх сімей у вирішенні соціальних, психологічних та адаптаційних проблем. Дослідники Є. Мельник, Н. Гусак зазначають, що особливість цього виду консультування полягає у врахуванні специфіки військового досвіду, який може супроводжуватися значними психоемоційними навантаженнями та травматичними переживаннями. Вчений Мельник виділив проблеми, з якими часто стикаються військовослужбовці з такими, як:

- «посттравматичний стресовий розлад;
- труднощі соціальної адаптації після повернення з бойових дій;
- проблеми у сімейних відносинах;
- складнощі професійної реінтеграції у цивільне життя» [24, с. 55].

У зв’язку з цим соціально-педагогічне консультування має бути спрямоване на створення сприятливих умов для подолання кризових ситуацій, відновлення соціальних зв’язків та розвитку особистісних ресурсів клієнта [24, с. 55].

Крім того, важливим аспектом консультування є робота з членами сімей військовослужбовців, оскільки сімейне середовище відіграє ключову роль у процесі адаптації та реабілітації військових.

Вчена Т. Галас поняття «готовність майбутнього соціального педагога до консультативної діяльності» розглядає як цілісну особистісну характеристику, що базується на мотиваційно-ціннісному ставленні до надання консультативної підтримки, включає системні знання про сутність консультативної праці та передбачає володіння професійно-педагогічними уміннями й навичками, що забезпечують досягнення професійних цілей. Таке становлення готовності є результатом цілеспрямованої підготовки студента вищого навчального закладу до виконання консультативних функцій [7, с. 111].

Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців, згідно з О. Товстуха, має комплексний характер і включає кілька взаємопов’язаних компонентів: мотиваційно-ціннісний компонент, когнітивний компонент, операційно-діяльнісний компонент, рефлексивно-особистісний компонент [47, с. 208].

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає формування у студентів позитивної мотивації до професійної діяльності, усвідомлення соціальної значущості роботи соціального працівника та готовності надавати допомогу військовослужбовцям і ветеранам.

Він включає розвиток таких якостей, як: гуманістична спрямованість; емпатія; толерантність; соціальна відповідальність; професійна етика.

Когнітивний компонент передбачає формування системи теоретичних знань щодо: сутності соціальної роботи; теорії соціально-педагогічного консультування; особливостей соціальної роботи з військовослужбовцями;

соціальної політики у сфері підтримки ветеранів; нормативно-правового забезпечення соціального захисту військових.

Зокрема, дослідники наголошують, що підготовка фахівців до роботи з ветеранами війни повинна включати знання щодо механізмів соціальної підтримки, організації соціальних послуг та міжвідомчої взаємодії [47, с. 208].

Операційно-діяльнісний компонент передбачає формування практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення консультативної діяльності. До них належать: проведення соціальної діагностики; визначення потреб клієнта; планування консультативної роботи; застосування методів індивідуального та групового консультування; організація соціального супроводу.

Рефлексивно-особистісний компонент передбачає розвиток здатності майбутніх фахівців до саморефлексії, професійного самовдосконалення та критичного аналізу власної діяльності. Він включає розвиток таких якостей, як: професійна самосвідомість; здатність до самоконтролю; готовність до безперервного професійного розвитку.

Ефективна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців передбачає поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю.

Дослідниця О. Товстуха зазначила, що практико-орієнтоване навчання може включати:

- проходження навчальної та виробничої практики;
- участь у волонтерських програмах;
- роботу у соціальних службах та реабілітаційних центрах;
- проведення тренінгів та практичних занять.

У процесі підготовки важливу роль відіграє використання активних методів навчання, зокрема:

- тренінгових технологій;
- рольових ігор;
- аналізу професійних ситуацій (case-study);
- моделювання консультативних ситуацій.

Такі методи сприяють розвитку професійного мислення, комунікативних навичок та здатності приймати рішення у складних соціальних ситуаціях.

Дослідниця А. Дуля описала досвід підготовки студентів-бакалаврів освітньої програми «Соціальна робота» Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка через розробку і впровадження програми змістового модуля «Соціальна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями». Мета цього модуля – це «формування у здобувачів освіти мотиваційного, когнітивного та операційного компонентів професійної готовності до здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їхніх сімей» [13].

До завдань вивчення цього змістового модуля належать такі: «ознайомлення студентів з особливостями організації та реалізації соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями; формування здатності до критичного аналізу соціальних наслідків державної політики у сфері соціального забезпечення цієї категорії населення; розвиток умінь застосовувати різноманітні методи, форми та засоби для вирішення соціально-психологічних проблем отримувачів соціальних послуг; а також формування готовності до розроблення й упровадження соціальних технологій з урахуванням специфіки проблем, потреб і умов життєдіяльності військовослужбовців та їхніх сімей» [13, с. 193].

Дослідниця А. Дуля виділила 2 змістові модулі: перший модуль «Теоретичні засади соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями» та другий модуль «Змістовно-технологічне забезпечення соціальної підтримки учасників бойових дій та їх сімей». До першого модулю входять такі теми як «Військовослужбовці та їх сім'ї як об'єкт соціальної роботи»; «Соціальна підтримка учасників бойових дій та їх сімей»; «Соціально-правові гарантії учасникам бойових дій та членам їх сімей».

У другому модулі було запропоновано такі теми: «Особливості соціальної роботи із учасниками бойових дій та їх сім'ями» та «Соціально-психологічний супровід дітей учасників бойових дій» [13, с. 195-196]. Серед методів підготовки

є дискусійні обговорення проблемних питань студентами, інтерактивні методи навчання.

Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців є складним багатокомпонентним процесом, спрямованим на формування професійної компетентності, що включає систему теоретичних знань, практичних умінь та особистісних якостей.

Ефективність такої підготовки забезпечується інтеграцією міждисциплінарних знань, практичною спрямованістю освітнього процесу та формуванням гуманістичних цінностей професійної діяльності.

Комплексний підхід до підготовки майбутніх соціальних працівників дозволяє сформувати їхню готовність до надання кваліфікованої соціально-педагогічної допомоги військовослужбовцям, сприяє їх соціальній адаптації та інтеграції у мирне життя.

РОЗДІЛ 2
ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

2.1. Методика дослідження готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців

Дослідження готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців є важливим напрямом наукового аналізу професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери. В умовах сучасних суспільних трансформацій та зростання кількості військовослужбовців, які потребують психологічної та соціальної підтримки, актуалізується необхідність підготовки спеціалістів, здатних здійснювати ефективне консультування та соціально-педагогічний супровід цієї категорії населення. У зв'язку з цим важливим завданням наукового дослідження є розробка та застосування відповідної методики, що дозволяє визначити рівень сформованості професійної готовності соціальних педагогів до такої діяльності.

На думку дослідників Л. Неїжпапа та ін., готовність соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців є складним інтегративним утворенням, що включає систему професійних знань, умінь, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, необхідних для ефективного виконання консультативної діяльності. У наукових дослідженнях готовність до професійної діяльності розглядається як багатокомпонентна характеристика особистості, яка формується у процесі професійної підготовки та забезпечує ефективне виконання професійних функцій фахівця [28, с. 97].

Методика дослідження готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців ґрунтується на комплексному підході, який передбачає поєднання теоретичних, емпіричних і

статистичних методів наукового пізнання. Комплексність дослідження зумовлена багатокомпонентною структурою професійної готовності, що включає мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та особистісний компоненти. Саме ці складові дозволяють визначити рівень сформованості професійної компетентності соціального педагога та його здатність ефективно здійснювати консультативну діяльність.

У педагогічній науці поняття «готовність» розглядається як «інтегративна характеристика особистості, яка відображає рівень сформованості професійних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та психологічних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності. Дослідники підкреслюють, що готовність до професійної діяльності формується в процесі професійної підготовки та проявляється у здатності фахівця ефективно реалізовувати свої професійні функції у конкретних умовах соціальної практики» [25, с. 298].

Вивчення готовності соціального педагога до консультативної діяльності передбачає дослідження рівня розвитку професійних компетентностей, здатності до соціально-педагогічної взаємодії з військовослужбовцями, а також наявності професійно значущих особистісних якостей, таких як емпатійність, толерантність, комунікативність, відповідальність та стресостійкість.

Метою дослідження є визначення рівня готовності соціального педагога до здійснення соціально-педагогічного консультування військовослужбовців та виявлення основних компонентів цієї готовності.

Відповідно до поставленої мети ми визначили такі завдання дослідження:

1. Визначити структуру та критерії готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.
2. Розробити діагностичний інструментарій для оцінювання рівня сформованості цієї готовності.
3. Провести емпіричне дослідження серед майбутніх соціальних педагогів.
4. Проаналізувати отримані результати та визначити рівні готовності до консультативної діяльності.

Дослідження проводилося у декілька етапів.

І етап – діагностичний, що передбачає підбір та застосування діагностичних методик для визначення рівня сформованості компонентів готовності соціального педагога до консультативної діяльності.

ІІ етап – аналітико-узагальнювальний, під час якого отримані емпіричні дані систематизуються, проводиться їх кількісний та якісний аналіз, визначаються рівні готовності студентів до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Для досягнення поставленої мети застосовувався комплекс методів дослідження. Основу емпіричного дослідження становлять емпіричні методи, до яких належать такі: методи анкетування, інтерв'ювання, педагогічного спостереження. Застосування цих методів дозволяє отримати об'єктивну інформацію щодо рівня сформованості професійних знань, умінь і особистісних якостей соціальних педагогів.

Зокрема, анкетування використовується для виявлення мотиваційних установок респондентів щодо здійснення консультативної діяльності з військовослужбовцями. Метод інтерв'ювання дозволяє глибше дослідити їх професійні погляди, досвід взаємодії з клієнтами та готовність до вирішення складних соціально-психологічних ситуацій.

Метод педагогічного спостереження застосовується для аналізу поведінки та професійної діяльності соціальних педагогів у процесі консультативної взаємодії. Він дозволяє оцінити рівень розвитку комунікативних умінь, здатність до встановлення довірливого контакту та ефективність застосування консультативних технологій.

Крім того, на думку С. Мартиненко та І. Дроботько, у дослідженні можуть використовуватися психодіагностичні методики, спрямовані на визначення рівня тривожності, емпатії, комунікативних здібностей та інших особистісних характеристик, що впливають на ефективність консультативної діяльності. У педагогічних дослідженнях часто застосовуються комплексні методики, які дозволяють оцінити когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий та діяльнісний компоненти готовності до професійної діяльності [23, с. 110].

Для визначення рівня готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців доцільно використовувати систему критеріїв та показників.

Критерій у педагогічному дослідженні розглядається як ознака або міра, за допомогою якої здійснюється оцінювання певного явища або процесу. Він дозволяє визначити рівень сформованості досліджуваного явища та встановити його якісні характеристики [23, с. 110].

У нашому дослідженні ми спирались на визначені С. Мартиненко та І. Дроботько критерії готовності майбутніх психологів до психокорекційної роботи, серед яких мотиваційно-ціннісний; когнітивний; операційно-діяльнісний; особистісний.

1. «Мотиваційно-ціннісний критерій характеризує рівень професійної мотивації соціального педагога до здійснення консультативної діяльності. До основних показників цього критерію належать:

- наявність позитивного ставлення до роботи з військовослужбовцями;
- усвідомлення соціальної значущості консультативної діяльності;
- прагнення до професійного саморозвитку;
- орієнтація на гуманістичні цінності соціальної роботи.

Саме мотиваційний компонент забезпечує активну професійну позицію спеціаліста та його готовність до виконання складних соціально-педагогічних завдань [18, с. 58].

2. Когнітивний критерій відображає рівень теоретичних знань соціального педагога, що необхідні для здійснення соціально-педагогічного консультування. Показниками цього критерію є:

- знання основ соціально-педагогічного консультування;
- розуміння особливостей соціально-психологічного стану військовослужбовців;
- розуміння методів і технологій консультативної допомоги;
- знання принципів професійної етики соціального педагога.

3. Операційно-діяльнісний критерій визначає рівень сформованості

практичних умінь та навичок соціально-педагогічного консультування. До показників належать:

- здатність встановлювати контакт з клієнтом;
- уміння проводити консультативну бесіду;
- здатність аналізувати проблемні ситуації та пропонувати шляхи їх вирішення;
- здатність розробляти програму соціально-педагогічної допомоги.

Сформованість діяльнісного компонента забезпечує ефективність практичної діяльності соціального педагога та сприяє успішному вирішенню соціальних проблем клієнтів [28, с. 99].

4. Особистісний критерій відображає наявність професійно значущих особистісних якостей соціального педагога, необхідних для роботи з військовослужбовцями. Серед них: емпатійність, толерантність, відповідальність, емоційна стабільність та здатність до саморефлексії» [23, с. 110].

Подібний підхід до структурування професійної готовності використовується у дослідженнях підготовки фахівців соціальної та педагогічної сфер і дозволяє комплексно оцінити рівень сформованості професійної компетентності [18, с. 143].

На основі визначених критеріїв та показників ми виокремили три рівні готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців: високий, середній та низький.

Високий рівень характеризується високим рівнем професійної мотивації, ґрунтовними теоретичними знаннями та сформованими практичними уміннями консультативної діяльності. Соціальний педагог демонструє здатність ефективно взаємодіяти з клієнтами, використовувати різноманітні методи консультування та приймати професійно обґрунтовані рішення.

Середній рівень визначається наявністю базових знань і умінь, але недостатнім рівнем їх практичного застосування. Соціальний педагог може здійснювати консультативну діяльність, проте потребує методичної підтримки

та професійного вдосконалення.

Низький рівень характеризується недостатнім рівнем теоретичних знань та практичних навичок консультативної діяльності, слабкою мотивацією до роботи з військовослужбовцями та недостатньо сформованими професійними якостями.

Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності соціального педагога до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців стало передумовою для подальшого проведення емпіричного дослідження серед студентів соціальних педагогів. Вибірка нашого дослідження складалась із здобувачів освіти першого бакалаврського рівня освіти у кількості 10 осіб, які навчаються на 3 курсі за спеціальністю 231 «Соціальна робота» освітня програма «Соціальна педагогіка». Дослідження здійснювалося шляхом проведення анкетування респондентів (див. Додаток А). За результатами анкетування 10 студентів за чотирма шкалами, було отримано загальну суму балів по кожному респонденту (див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1 – Результати визначення готовності до консультування військовослужбовців у студентів (N=10)

№ студента	Блок A (мотивація)	Блок B (знання)	Блок C (навички)	Блок D (особистість)	Загальна сума	Рівень
1	14	13	12	14	53	середній
2	16	15	15	16	62	середній
3	12	11	10	12	45	середній
4	15	14	14	15	58	середній
5	10	9	8	10	37	середній
6	9	8	8	8	33	низький
7	16	16	15	16	63	середній
8	9	8	8	9	34	низький
9	14	13	13	14	54	середній
10	15	14	14	15	58	середній

За результатами анкетування студентів спеціальності «Соціальна робота»

щодо визначення рівня їхньої готовності до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців за чотирма ключовими компонентами готовності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний (знання), операційно-практичний (навички) та особистісно-рефлексивний можна побачити, що більшість студентів продемонстрували середній рівень сформованості компонентів готовності до консультативної діяльності. Сумарні показники варіюються в межах від 34 до 63 балів.

Найвищі результати були зафіксовані у студентів №2 та №7 (62 та 63 бали відповідно), що свідчить про достатньо сформовану мотивацію, наявність базових знань та певний рівень практичних умінь. Водночас навіть у цих студентів відсутній високий рівень, що вказує на недостатню інтегрованість усіх компонентів готовності.

Найнижчі показники (33 та 34 бали) виявлено у студентів № 6 та №8, що відповідає низькому рівню готовності. Це може бути пов’язано з недостатньою професійною мотивацією, слабкою теоретичною підготовкою та відсутністю практичного досвіду у здобувачів освіти.

Загалом індивідуальний аналіз свідчить про відсутність студентів із високим рівнем готовності, що є важливим діагностичним результатом і вказує на потребу вдосконалення освітнього процесу щодо формування готовності до консультування.

Середні значення за кожним блоком питань анкети дозволили нам визначити сильні та проблемні сторони підготовки майбутніх фахівців (див. таблицю 2.2).

Так, за мотиваційно-ціннісним компонентом (Блок А) середній показник становить 13,4 бали із 16 можливих, що свідчить про середній рівень мотивації студентів. Більшість опитуваних демонстрували позитивне ставлення до консультативної діяльності, усвідомлювали її значущість та виявляли готовність до професійного розвитку. Тож, цей результат є закономірним, оскільки мотивація є базовим компонентом професійної готовності і формується ще на етапі вибору професії.

Таблиця 2.2 – Критерії готовності студентів до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців (N=10)

Критерії	Середній бал	Рівень сформованості
Мотиваційно-ціннісний компонент (Блок А)	13,4	середній
Когнітивний (Блок В)	12,5	середній
Операційно-діяльнісний (Блок С)	12,0	середній
Особистісний (Блок D)	13,4	середній

Середній показник за когнітивним компонентом (Блок В) складає 12,5 бали, що відповідає середньому рівню. Це свідчить про наявність у студентів базових теоретичних знань щодо консультування, однак вони не є достатньо системними та глибокими. Студенти загалом орієнтуються в етичних принципах, розуміють сутність консультативної взаємодії, але мають труднощі з узагальненням і практичним застосуванням знань.

Найнижчий середній показник 12,0 бали за операційно-практичним компонентом (Блок С), що свідчить про недостатню сформованість практичних навичок консультування, зокрема застосування активного слухання; формулювання відкритих запитань; встановлення професійних меж. Проте, такий результат є типовим для студентів, які не мають достатнього практичного досвіду. Це підтверджує необхідність впровадження практико-орієнтованих форм навчання.

Середній показник за особистісно-емоційним компонентом (Блок D) складає 13,4 бали, що відповідає середньому рівню. Студенти демонструють здатність до емоційної регуляції, відкритість до зворотного зв’язку та певну психологічну стійкість. Цей компонент є важливим, оскільки ефективне консультування неможливе без сформованої емоційної стабільності та рефлексії.

Отримані результати свідчать про домінування середнього рівня готовності, що характеризується наявністю базових знань і мотивації, але

недостатньою сформованістю практичних умінь (див. таблицю 2.3).

Таблиця 2.3 – Рівні готовності студентів до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців (N=10)

Рівні	низький рівень	середній рівень	високий рівень
Готовність до консультативної діяльності	20%	80%	0%

Середній рівень готовності студентів до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців характеризується наявністю базових знань про консультативну діяльність та позитивного ставлення до неї, проте недостатньою сформованістю практичних умінь. Студенти на цьому рівні розуміють основні принципи консультування, але не завжди впевнено застосовують їх у практичних ситуаціях. Вони можуть демонструвати окремі консультативні навички, однак потребують додаткового розвитку комунікативної компетентності, навичок емпатії, активного слухання та аналізу проблем клієнта.

Емоційна стійкість і впевненість у взаємодії з клієнтами також перебувають на стадії формування. У цілому студенти з таким рівнем готовності здатні виконувати окремі елементи консультативної діяльності, але потребують подальшої професійної підготовки та практичного досвіду.

Низький рівень готовності студентів до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців характеризується недостатньою мотивацією до консультативної діяльності та поверхневими знаннями щодо її змісту і методів. Студенти на цьому рівні мають обмежене уявлення про етичні принципи та технології соціально-педагогічного консультування, не володіють необхідними комунікативними навичками або застосовують їх епізодично. У процесі взаємодії з клієнтами вони можуть відчувати невпевненість, труднощі у встановленні контакту та підтриманні професійних меж.

Крім того, таким студентам часто бракує емоційної стійкості, уміння

керувати власними переживаннями та конструктивно реагувати на складні консультативні ситуації. Наявність цього рівня свідчить про необхідність цілеспрямованого розвитку професійних знань, навичок і особистісних якостей, що забезпечують ефективну консультативну діяльність.

Відсутність високого рівня готовності є показником того, що підготовка студентів потребує вдосконалення, зокрема через розвиток практичної складової навчання.

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

1. Готовність студентів до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців має переважно середній рівень сформованості.

2. Найбільш розвиненими є мотиваційний та особистісний компоненти готовності до консультування. Найменш сформованим є операційно-практичний компонент.

3. Відсутність високого рівня готовності до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців у студентів свідчить про необхідність цілеспрямованого формування професійних консультативних компетентностей.

Враховуючи вищезазначене можна констатувати, що проведене дослідження дозволило встановити, що студенти мають достатній потенціал до здійснення консультативної діяльності, проте потребують подальшого розвитку практичних умінь, професійної впевненості та інтеграції знань у реальну діяльність. Це обґрунтовує необхідність розробки та впровадження спеціальної програми формування готовності до соціально-педагогічного консультування.

2.2. Програма підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців

Сучасні соціально-політичні умови в Україні зумовлюють зростання потреби у підготовці фахівців соціальної сфери, здатних ефективно здійснювати консультативну діяльність із військовослужбовцями та членами їхніх сімей.

Особливістю цієї категорії клієнтів є наявність травматичного досвіду, бойового стресу, труднощів адаптації до мирного життя, що потребує спеціальної професійної підготовки.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що ефективні програми підготовки мають бути: комплексними (поєднувати знання, навички та особистісний розвиток); практико-орієнтованими; заснованими на доказових підходах (КПТ, кризова інтервенція, психоедукація).

Зокрема, сучасні навчальні програми передбачають формування навичок діагностики, кризового втручання та консультування осіб із травматичним досвідом.

Важливим є також урахування специфіки роботи з військовими, що включає: роботу з бойовим стресом і ПТСР; підтримку в процесі реінтеграції; консультування сімей військовослужбовців.

У зв’язку з цим, розробка нашої програми формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців базувалася на інтеграції компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів.

Враховуючи отримані результати діагностики, ми розробили програму підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Мета програми – розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, засвоєння теоретичних знань, практичних умінь, формуванні високого рівня готовності до здійснення соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Завдання програми:

1. Інформувати студентів про сутність та зміст соціально-педагогічного консультування, його види, етапи, специфіка.

2. Ознайомити здобувачів з нормативно-правовими та етичними основами соціально-педагогічного консультування клієнтів.

3. Розкрити специфіку функціонування військовослужбовців як категорії клієнтів соціально-педагогічного консультування.

4. Формувати вміння використовувати техніки ефективної вербальної та невербальної комунікації, ненасильницького спілкування, парафразу, створення довірливого контакту тощо;

5. Використовувати практики і техніки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Принципи впровадження програми: науковості; практичної спрямованості; системності; гуманістичної спрямованості; конфіденційності та етичності; поступового ускладнення.

Структура та зміст програми: програма розрахована на 90 годин і включала 4 змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Сутність та зміст соціально-педагогічного консультування.

Змістовий модуль 2. Нормативно-правові та етичні основи соціально-педагогічного консультування клієнтів.

Змістовий модуль 3. Специфіка соціально-педагогічного консультування категорії клієнтів – військовослужбовців.

Змістовий модуль 4. Практика і техніки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Зміст програми розкривається через такі теми:

1. Сутність та зміст соціально-педагогічного консультування.

Поняття соціально-педагогічного консультування: визначення, мета, завдання місце в системі соціальної роботи. Принципи та функції консультування: гуманістичний підхід, конфіденційність, добровільність, партнерство. Структура та етапи консультативного процесу: встановлення контакту, діагностика проблеми, пошук рішень, оцінка результатів. Форми і види соціально-педагогічного консультування: індивідуальне, групове, очне, дистанційне. Роль консультанта у процесі взаємодії з клієнтом.

2. Нормативно-правові та етичні основи соціально-педагогічного консультування клієнтів.

Нормативно-правове забезпечення соціального консультування. Законодавство України у сфері соціальної роботи. Соціальні послуги та стандарти їх надання. Основні етичні принципи роботи консультанта. Права клієнта і обов'язки консультанта. Права клієнта у процесі соціального консультування. Професійна відповідальність соціального працівника і ризики в консультуванні клієнта. Етичні проблеми у практиці соціально-педагогічного консультування клієнтів.

3. Специфіка соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Військовослужбовець як клієнт соціально-педагогічної допомоги: соціально-психологічні особливості та вплив бойового досвіду. Проблеми та потреби військовослужбовців після служби: бойовий стрес, адаптація до мирного життя, сімейні труднощі. Особливості консультативної взаємодії з військовослужбовцями: налагодження контакту, специфіка комунікації. Роль сім'ї у процесі реабілітації військовослужбовців. Соціально-педагогічна підтримка родин військовослужбовців.

4. Практика і техніки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців

Техніки консультативної взаємодії: активне слухання, емпатія, відкриті запитання. Методи роботи з травматичним досвідом (кризове консультування, психоедукація). Алгоритм проведення консультативної бесіди. Специфіка взаємодії з клієнтом у кризовому стані. Професійна саморегуляція консультанта: профілактика професійного вигорання, рефлексія та супервізія.

У якості інструментарію програми було запропоновано різні форми роботи, спрямовані на розвиток вмінь щодо взаємодії, наприклад тренінги навичок консультування та комунікації (вербальної та невербальної), ненасильницького спілкування.

Методи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців: інформування, вправи, рольові ігри та симульовані сесії, метод кейсів, аналіз відео реальних консультацій, методи саморегуляції, рефлексія.

Розкриємо більш детально зміст деяких занять.

Тема 1. Заняття 1. Поняття соціально-педагогічного консультування

Мета: сформувати у студентів уявлення про сутність, мету та завдання соціально-педагогічного консультування, його місце у системі соціальної роботи.

Структура заняття: лекція з елементами діалогу, групова робота та міні-дискусія.

Методи навчання: метод проблемного викладу матеріалу, відповідь студентів на питання: «Чи є консультування допомогою чи супроводом?».

Аналіз кейсів щодо визначення, де є консультування, а де – інші види соціально-педагогічної діяльності, допомоги.

Мозковий штурм на тему: Функції соціально-педагогічного консультування.

Заняття 2. Принципи та функції соціально-педагогічного консультування

Мета: сформувати розуміння етичних і професійних основ консультативної діяльності.

Структура заняття: інтерактивна лекція, робота в малих групах, рольова гра.

Методи навчання: Дискусія на тему «Важливість принципів соціально-педагогічного консультування».

Рольова гра «Консультант – клієнт» про дії та наслідки при порушенні принципів.

Метод аналізу ситуацій «Етичні дилеми при консультуванні клієнта.

Рефлексія - самооцінка позиції студента.

Заняття 3. Структура та етапи консультативного процесу

Мета: Навчити студентів розуміти логіку консультативної взаємодії та її етапи.

Структура заняття: практичне заняття, тренінг, моделювання ситуацій

Методи: моделювання консультативної ситуації.

Рольова гра «Соціально-педагогічне консультування військовослужбовця» (відпрацювання етапів консультування);

Метод кейсів (розбір ситуації консультування клієнта).

інтерактивне навчання – тренінг з відпрацювання консультативних вмінь, встановлення контакту з клієнтом тощо.

Заняття 4. Форми і види соціально-педагогічного консультування

Мета: сформувати знання про різні форми організації консультативної діяльності.

Зміст заняття: лекція, групова робота, презентації студентів.

Методи: Метод класифікацій (індивідуальне консультування; групове консультування; очне (контактне); дистанційне (онлайн, телефонне); Порівняльний аналіз «Індивідуальне та групове консультування»; Метод проєктів (розробка моделі консультації клієнта).

Також можемо навести приклади методів, що використовуються при проведенні практичних занять.

Вправа «Визначення меж консультування»

Мета: навчити студентів відрізняти консультування від інших видів соціальної допомоги.

1. Студенти отримують 5–6 коротких ситуацій (наприклад: порада другу, соціальна допомога, психологічна підтримка). У групах визначають: чи є це консультування; яка мета втручання.

2. Презентують рішення.

Вправа «Консультант чи рятівник»

Розігрується ситуація: 1 студент – «рятує» (дає поради); 2 – консультує (ставить питання). Група аналізує різницю та визначає сутність ролі консультанта.

Практичне завдання «Етичні дилеми консультанта» має на меті формування етичної компетентності у здобувачів освіти. Групи отримують ситуації: 1. Коли клієнт розповідає секрет; 2. Коли клієнт проявляє агресивну поведінку. Завдання до ситуацій: визначити, які принципи порушені; дії консультанта у цій ситуації.

Вправа «Порушення принципів»

Один студент грає консультанта, який порушує принцип (оцінює, нав'язує свою думку клієнту).

Інші студенти визначають помилки консультанта у роботі з клієнтом, а також пропонують можливі способи ефективного реагування та взаємодії з клієнтом.

Вправа «Довіра»

Мета: розвиток емпатії та гуманістичного підходу.

Об'єднання студентів у пари: перший учасник ділиться проблемою, а другий - лише слухає без оцінок. Далі міняються місцями: один слухаю, а інший проговорює. Потім обидва обговорюють відчуття.

Вправа «Межі»

Мета: визначити професійні межі консультанта.

Студенти відповідають: «Що консультант може / не може робити?»

Завдання «Моделювання консультації»

Мета: відпрацювання етапів консультування.

Студенти об'єднуються у трійки із таким розподілом ролей: «консультант – клієнт – спостерігач». Студенти мають провести консультування із відпрацюванням етапів: налагодження контакту, діагностика проблеми, вироблення рішення. Студент у ролі спостерігача дає зворотний зв'язок.

Вправа «Перші 3 хвилини» – встановити контакт із клієнтом для налагодження довірливих стосунків.

До модуля 4 «Практика і техніки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців», що спрямований на формування у студентів цілісного уявлення про практичну діяльність консультанта та специфіку роботи з

військовослужбовцями, було запропоновано різні методи навчання. Наведемо деякі приклади.

Вправа «Портрет клієнта»: студенти отримують опис військовослужбовця (ПТСР, тривожність, труднощі адаптації) та визначають таке: потреби клієнта, можливі труднощі у консультуванні, стратегії допомоги

Кейс-аналіз «Складна ситуація» передбачає розбір ситуації, наприклад: військовий після повернення з фронту не може адаптуватися до цивільного життя. Завдання студентам: визначити проблему та запропонувати план консультації.

Вправа «Активне слухання» – студенти працюють у парах: один у ролі клієнта розповідає проблему, а інший – консультант, застосовує консультативні техніки (перефразування, уточнення, невербальна підтримка).

Вправа «Емпатійне відображення». Завдання студентам:

1) сформулювати фрази підтримки та використовувати у процесі консультування. Приклад фраз «Я розумію, що вам зараз складно…», «Ви відчуваєте…» тощо.

2) трансформувати закриті питання у відкриті: «Вам важко?» переформулювати у «Що саме для вас найскладніше?»

Вправа «Кризове реагування»

Студентам пропонується програти ситуацію: клієнт у стані сильного стресу, завдання фахівця – стабілізувати стан клієнта та визначити першочергові дії.

Завдання «Психоедукація» – студенти об’єднуються в пари (розподіляють ролі – консультант та клієнт). Студенти, що виступають в ролі консультанта пояснюють клієнту, що таке стрес, як працюють травматичні реакції, які способи їх мінімізації та подолання.

Вправа «Мій ресурс» – студенти визначають власні ресурси, що їх підтримує, а що виснажує і як це мінімізувати.

Завдання «Щоденник рефлексії» – студенти після проведення навчальної сесії із клієнтом, дають письмово відповіді на питання: що вдалося? що було складно? які висновки слід зробити?

Окрім того, у межах програми передбачено практику у відповідних структурах: студенти проходять практику в центрах соціальних служб, ветеранських організаціях чи громадських ініціативах. Це дозволяє їм долучатися до реальних консультацій; працювати з мультидисциплінарними командами; вдосконалювати професійні навички. Зустрічі з наставниками та супервізорами, де аналізуються кейси, обговорюються труднощі та шляхи їх вирішення, сприяють розвитку рефлексивної компетентності. Аналіз відео реальних консультацій.

Отже, розроблена програма професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до консультування військовослужбовців є комплексною та практико-орієнтованою. Вона спрямована на розвиток усіх компонентів готовності та враховує специфіку роботи з військовослужбовцями, зокрема травматичний досвід і потребу в психосоціальній підтримці. Реалізація програми сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки студентів, формуванню їхньої готовності до практичної діяльності та забезпеченню ефективного консультування військовослужбовцям у сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення дослідження щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців. На основі проведеної роботи нами були зроблені такі висновки.

1. Нами було визначено ключове поняття «соціально-педагогічне консультування» як технологія надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування. Головною метою консультування в соціально-педагогічній діяльності є спрямованість на особистість клієнта, надання підтримки у вирішенні індивідуальних проблем, сприяння подоланню кризових станів, здійснення переадресації до відповідних установ для отримання кваліфікованої допомоги, а також орієнтація в змісті та формах надання соціальних послуг.

Було розглянуто види консультативної діяльності соціального педагога: за об’єктом консультування (індивідуальне, групове, сімейне); за видом контакту з клієнтом (заочне, очне); за віковими показниками (консультування дітей і дорослих); за змістом запиту клієнта (інтимно-особистісне, сімейне, психологічне, юридичне, соціально-педагогічне, медичне, ділове).

2. Було проаналізовано державні нормативно-правові основи щодо підготовки фахівців до реалізації соціально-педагогічного консультування військовослужбовців, що розкрито у таких документах: Закон України «Про вищу освіту»; Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; Закон України «Про соціальні послуги»; Етичний кодекс соціальної роботи; Стандарт вищої освіти: щодо підготовки за ступенем вищої освіти Бакалавр, галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності

231 Соціальна робота. Зазначені документи визначають права, соціальні гарантії та механізми підтримки військовослужбовців, що, у свою чергу, обумовлює необхідність включення відповідних компетентностей у зміст професійної підготовки фахівців соціальної сфери, а також встановлюють зміст, обсяг, організаційні вимоги і якісні критерії надання соціального консультування як форми соціальної допомоги, що вимагає від фахівця високого рівня професійної підготовки та етичної відповідальності.

3. Нами було розкрито специфіку соціально-педагогічного консультування військовослужбовців з урахуванням їхнього життєвого шляху та особливостей служби. Військовослужбовці мають такі характеристики: високий рівень стресу та психологічних навантажень, пов'язаних із безпекою, бойовими завданнями та постійними змінами обставин; соціальна ідентичність військовослужбовця, що формує специфічний досвід та очікування від служби та суспільства; підтримка при переходах життєвих етапів (адаптація до служби, повернення до цивільного життя, зміна ролей у сім'ї тощо); підсилена увага до комунікації з родинами військових, які переживають вторинні стресові реакції.

4. У другому розділі нами було розроблено методику діагностики готовності соціальних працівників до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців, що включала анкету та практичні завдання. Діагностика дозволила визначити мотивацію, цінність консультування, знання, практичні навички та емоційну стабільність майбутніх фахівців. Питання анкети та практичні завдання відповідали основним критеріям готовності до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців: мотиваційно-ціннісний; когнітивний; операційно-діяльнісний; особистісний.

У дослідження взяли участь здобувачі освіти першого бакалаврського рівня освіти у кількості 10 осіб, які навчаються на 3 курсі за спеціальністю 231 «Соціальна робота» освітня програма Соціальна педагогіка.

За результатами дослідження ми виявили, що рівень готовності до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців є переважно низьким і середнім: так 80% студентів мають середній рівень та 20% мають

низький рівень. Високий рівень не було зафіксовано у студентів. Найбільш розвиненими було визначено мотиваційний та особистісний компоненти готовності до консультування, а найменш сформованим став операційно-практичний компонент.

5. Було розроблено програму підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Мета програми: розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, засвоєння теоретичних знань, практичних умінь, формуванні високого рівня готовності до здійснення соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Програма включає 4 змістові модулі:

1. Сутність та зміст соціально-педагогічного консультування. 2. Нормативно-правові та етичні основи соціально-педагогічного консультування клієнтів. 3. Специфіка соціально-педагогічного консультування категорії клієнтів – військовослужбовців. 4. Практика і техніки соціально-педагогічного консультування військовослужбовців.

Методи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців: інформування, вправи, рольові ігри та симульовані сесії, метод кейсів, аналіз відео реальних консультацій, методи саморегуляції, рефлексія.

Форми: тренінги навичок консультування та комунікації (вербальної та невербальної), ненасильницького спілкування.

Отже, проведене дослідження не претендує на остаточне розв’язання всіх питань, що пов’язані з професійною підготовкою майбутніх фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічного консультування військовослужбовців. Проте можна казати, що мету нашої роботи досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій В. Н. Особливості соціально-педагогічної роботи соціального працівника із сім'ями військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ, 2013. № 2 (33). С. 8-11.

2. Безносюк О. О., Браун В. О., Осипа В. О., Прохоров О. А. Соціальна робота із сім'ями військовослужбовців. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : зб. наук. прац. / за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2012. Вип. 18. Соціальна педагогіка. С. 63-72.

3. Бєсєдін П. В. Сучасний стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби. *Інноваційна професійна освіта. Розвиток професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України : матеріали XIX Всеукраїнської науково-практичної (звітної) конференції Інституту професійної освіти НАПН України*, 1 (22). 2025. С. 215-223. URL: orcid.org/0009-0004-5497-8706 (дата звернення 01.05.2025).

4. Бойко О., Гребінь Л., Левченко Н. Технології соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, №(2), 2018. С. 66-73. URL: https://doi.org/10.31499/2307- 4906.2.2017.134397 (дата звернення: 11.04.2025).

5. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій у системі соціальних служб : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.05. Хмельницький, 2018. 559 с.

6. Бутиліна О. В., Нестеренко Д. О. Актуальні напрями підготовки соціальних працівників до роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях. *Humanitas*. 2024. №3. С. 21-27. URL: https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/1827?utm (дата звернення: 11.06.2025).

7. Галас Т. В. Готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф*., Харків, 20 листоп. 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за ред. М. П. Васильєвої. Харків : ХНПУ, 2020. С. 111. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/e343bce4-feb8-4a23-854d-aaa7453694a8?utm (дата звернення: 01.06.2025).

8. Гаміна Т. С. Соціальне консультування як вид практичної діяльності працівника соціальної сфери. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* № 11 (270), Ч. II, 2013. С. 14-18.

9. Гречка М. С. Соціально-педагогічна робота з дистантними сім'ями військовослужбовців. *Наукові пошуки*, 2015. Вип. С. 156-162. URL: https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Naukovi_poshuki_vip.13.pdf#page=156 (дата звернення: 11.04.2025).

10. Гришин-Грищук О. Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування,* 2016. URL: http://buk-visnyk.cv.ua (дата звернення 12.06.2025).

11. Державний стандарт соціальної послуги консультування : наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#n13 (дата звернення 01.06.2025).

12. Державні стандарти соціальних послуг: збірка документів / Упорядник І. Б. Іванова / За заг.редакцією І. В. Маслянікової. Київ: Університет «Україна», 2023, 475 с.

13. Дуля А. В. Основні етапи надання соціальної підтримки сім'ям учасників АТО. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 1(315). Ч. 1. С. 193-196.

14. Дуля А. В., Веретенко Т. Г. Соціальна підтримка сімей учасників антитерористичної операції. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології*

управління : *матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф*., м. Маріуполь, 3 берез. 2017 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2017. С. 241-244.

15. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.

16. Етичний кодекс соціальних працівників України. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 9-10. С. 85-87.

17. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.

18. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 488 с.

19. Капська А. Й., Циганенко О. П. Соціально-педагогічне консультування як чинник попередження конфліктів старшокласників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. С. 102-108. URL: https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/882fda9d-d52b-442d-b299-07ad13f22e0e (дата звернення 01.09.2025).

20. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 10.01.2026).

21. Кузнецов О. Специфіка професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у педагогічному університеті. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2025. №1. С. 24-27.

22. Логвінова О. Г. Соціально-педагогічна адаптація військовослужбовців, які повернулися з зони АТО, засобами соціально-психологічного тренінгу. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний зб. наук. праць із соціології та соціальної роботи*. 2018. № 7. С. 74-78.

23. Мартиненко С. М. та Дроботько І. Д. Діагностичні методики визначення готовності майбутніх психологів до психокорекційної роботи з подолання тривожності у підлітків. *Дніпровський науковий часопис публічного*

управління, психології, права, №3, 2022. С. 108-112. URL: ww.chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/223?utm (дата звернення 01.12.2025).

24. Мельник Є. В., Гусак Н. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з комбатантами. *Соціальна робота та розвиток мереж соціальної підтримки : матеріали конференції молодих науковців*. Київ, 2019. С. 54-56. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/fae9040e-6490-4b89-a841-86ff10ff4aed?utm (дата звернення 01.04.2025).

25. Моренко О. Критерії готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. № 86, 219. С. 297-302. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-86-57 (дата звернення 01.06.2025).

26. Мраморнова О. М., Харченко О. І. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2016. С. 115-124.

27. Навички травмачутливої комунікації з військовими та ветеранами. *Сайт Центру ментального здоров'я*. URL: https://25pol.city.kh.ua/navychky-travmachutlyvoyi-komunikacziyi-z-vijskovymy-ta-veteranamy/ (дата звернення 10.04.2025).

28. Неїжпапа Л. С. Соціально-педагогічне консультування як умова забезпечення взаємодії учасників навчально-виховного процесу ЗНЗ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24. С. 95-102. URL: https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a7a64a6-0037-43aa-8be6-4dc19e5ab810/content (дата звернення 10.04.2025).

29. Олексюк Н. Зміст соціально-педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування збройних сил України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 16-17. С. 68-71.

30. Павлюк Р. О., Лях Т. Л., Клішевич Н. А. Підходи до розроблення стандарту ІКТ-компетентності у системі підготовки майбутнього фахівця

соціальної сфери на дослідницькій основі в Україні. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. № 8(313). С. 98-114.

31. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. *Вісник Запорізького національного університету*, № 1(17), 2012. С.22-25. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/ped-1-2012/022-25.pdf (дата звернення 23.05.2025).

32. Пожидаєва О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, 13.00.05 – соціальна педагогіка. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. 22 с.

33. Поліщук В., Олексюк Н., Лещук Г. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми літнього віку. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2022. №50. С. 227-231. URL: https://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/257794?utm (дата звернення 01.06.2025).

34. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 № 1556-VII/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18%3Flang%3Duk?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення 25.06.2025).

35. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України : наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09.2005 N 1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення 01.05.2025).

36. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення 21.08.2025).

37. Про соціальні послуги : закон України від 17.01.2019 року, №2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2671-19#Text (дата звернення 22.08.2025).

38. Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю : закон України від 20.01.2018р. №2558-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14 (дата звернення: 15.09.2025).

39. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення 12.08. 2025).

40. Сайко Н. Соціальна робота з військовими та ветеранами російсько-української війни. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. №34. С. 218-222. URL: https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/318131?utm (дата звернення 18.07.2025).

41. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. 4-е вид. випр. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 427 с.

42. Соціальна педагогіка : словник довідник / Т. Ф. Алєксєєнко, Ю. М. Жданович, І. Д. Звєрєва та ін.; за заг. ред. Т. Ф. Алєксєєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.

43. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, ступінь вищої освіти Бакалавр, галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf?utm (дата звернення 01.07.2025).

44. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закладів. Київ : Кондор, 2005. С. 111.

45. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі : навчально методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

46. Технології психосоціальної допомоги дітям і сім’ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (з досвіду роботи) / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук; за наук. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2021. 118 с.

47. Товстуха О. Критерії професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2025. №2(57). С. 207-210. URL: https://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/342814?utm (дата звернення 01.10.2025).

48. Тренінг «Як спілкуватись з військовими у сім'ї». URL: https://vseosvita.ua/library/treninh-yak-spilkuvatys-z-viiskovymy-u-simi-862744.html (дата звернення 22.07.2025).

49. Трубавіна І. М. Бойко С. М. Етика спілкування з сім'ями військовослужбовців у військово-соціальній роботі. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 19.05.2021).* С. 239-241. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/59f4934c-07a5-4faa-bbd7-05a5884a9d09/content (дата звернення 12.06.2025).

50. Brand M. W., & Weiss E. L. Social Workers in Combat: Application of Advanced Practice Competencies in Military Social Work and Implications for Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, *51*(1), 2015, P. 153-168. URL: https://doi.org/10.1080/10437797.2015.979094 (дата звернення 20.05.2025).

51. Pavliuk R. O., Liakh T. L. Approaches to the Development of the ICT Competence Standard in the System of Research-Based Training for the Future Specialist of Social Sphere in Ukraine. In: Smyrnova-Trybulska E., Kommers P., Morze N., Malach J. (eds) Universities in the Networked Society. *Critical Studies of Education*, 2019. vol 10. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-05026-9_12. (дата звернення 20.04.2025).

52. Pezhynska O., Hevko V. Features of social and pedagogical work with military personnel. *Social Work and Education*, *6*(2), 2019. P. 169-176. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.19.2.5 (дата звернення 12.08.2025).

53. Savitsky L., Illingworth M., DuLaney M., Civilian Social Work: Serving the Military and Veteran Populations. *Social Work*. 2009. Vol. 54, no. 4. P. 327-339. DOI: https://doi.org/10.1093/sw/54.4.327 (date of access: 28.10.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета діагностика готовності до консультування соціальних працівників

Інструкція:

Будь ласка, прочитайте кожне твердження та оцініть, наскільки воно відповідає вашому ставленню чи досвіду, використовуючи шкалу:

1 – Зовсім не згоден/на

2 – Переважно не згоден/на

3 – Скоріше згоден/на

4 – Цілком згоден/на

Блок А. Мотивація та цінність консультування

1. Я відчуваю внутрішнє бажання допомагати людям вирішувати їхні проблеми.
2. Я вважаю, що консультування – важлива частина соціальної роботи.
3. Мене мотивують міжособистісні взаємодії з клієнтами.
4. Я готовий/готова витрачати час на розвиток навичок консультанта.

Блок В. Освіта та знання

5. Я маю базові знання щодо етичних принципів консультування.
6. Я розумію різницю між активним слуханням, емпатією і простою розмовою.
7. Я ознайомлений/ознайомлена з основними методами консультування (наприклад, відкриті питання, рефлексія).
8. Я можу пояснити основні етапи консультативної взаємодії.

Блок С. Практичні навички

9. Я впевнено використовую активне слухання під час спілкування з клієнтами.

10. Я можу налаштуватися на потреби клієнта без оцінювання його поведінки.

11. Я здатний/а підтримувати професійні межі у консультативній взаємодії.

12. Я вмію ефективно задавати відкриті питання для кращого розуміння ситуації клієнта.

Блок D. Особистість та емоційна стабільність

13. Я відчуваю себе спокійно і впевнено під час складних розмов.

14. Я здатний/а зберігати емоційний контроль під час консультації.

15. Я вмію розпізнавати власні емоції і впливати на них у робочій ситуації.

16. Я відкритий/відкрита до зворотного зв’язку щодо своїх навичок консультування.

Оцінювання:

Сума балів 0–34 Низький рівень готовності.

Сума балів 35–67 Середній рівень готовності.

Сума балів 68–100 Високий рівень готовності.